Itä-Uudenmaan käräjäoikeus
PL 77, 01530 Vantaa

LAUSUNTO
25.10.2023

Asia: HE 33/2023 vp
Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vanhemmuuslain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lakivaliokunnalle

Esitetty uusi sääntely ja esitetyt muutokset ovat kannatettavia ja olennaisilta osin perustuvat jo nyt olemassa olevaan oikeuskäytäntöön, jota on selostettu hallituksen esityksessä.

- On kannatettavaa, että laissa mahdollistetaan synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen ja vahvistaminen tilanteessa, jossa äitiydestä ei ole saatavilla asiakirjanäyttöä tai sen luotettavuudesta ei saada riittävää selvitystä. On perusteltua, että Digi- ja väestötietovirasto voi vahvistaa esitetyllä tavalla synnyttäneen äidin äitiyden, jos äitiys on selvitetty vanhemmuuslaissa tarkoitetulla tavalla eikä ole aihetta epäillä, etteikö henkilö ole lapsen synnyttänyt äiti.

- Sääntelyn tulee olla esitetyllä tavalla mahdollisimman yhdenmukaista isyyttä koskevan sääntelyn kanssa. Laissa tulee olla esitetyn mukaisesti säännökset synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamiseksi ja kumoamiseksi tuomioistuimessa. Tältä osin esitetyn vanhemmuuslain 48 §:n 4 momentin osalta sanamuoto ”saattaa todennäköiseksi” tarkoittanee samaa kuin ”saattaa uskottavaksi”, joka voisi olla parempi muotoilu. Kriteeri koskien väärän tiedon antamista viranomaiselle koskenee myös tilanteita, joissa väärän tiedon antaminen ei ole ollut tietoista.

- On kannatettavaa, että tuomioistuimet voisivat jatkossa joustavammin arvioida, kenestä lähisukulaisesta on tarkoituksenmukaisinta ottaa näyte tämän suostumuksella. Samoin on kannatettavaa, että aiempien tutkimustulosten ja aiemmin otettujen kudosnäytteiden hyödyntämistä vanhemmuustutkimuksissa helpotetaan. Uusi sääntely myös velvoittaa tuomioistuimia ensisijaisesti selvittämään näitä menettelytapoja tarkoituksenmukaisella tavalla. Nämäkin seikat ovat omiaan vähentämään tarvetta määrätä tutkimuksia koskien vainajia. Ehdotettu sääntely siitä, milloin tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi haudatusta vainajasta, ja mitä tässä prosessissa on huomioitava, on kuitenkin tarpeen ja hallituksen esityksessä on hyvin otettu huomioon tutkimuskeinon viimesijaisuus.

- Valittu sääntelyvaihtoehto koskien ilman väestötietojärjestelmän mukaista huoltajaa olevan lapsen edustamista lastenvalvojalla tapahtuvassa näytteenotossa (12 §:n 2 momentti) vaikuttaa perustellulta, eikä esimerkiksi otaksutun huoltajan konstruktio saa (ainakaan riittävästi) tukea muualta oikeusjärjestelmästä. On kannatettavaa, että vain riitaisat asiat tulevat tuomioistuimeen käsiteltäväksi, ja että lastenvalvojat voivat käsitellä mahdollisimman suuren osan tapauksista ilman tarpeettomia viivästyksiä. Se, että otaksuttu vanhempi, jonka vanhemmuus on selvitettävänä, ei ota mitään kantaa näytteenottamiseen lapsesta, ei esitetyn säännöksen perusteella estä näytteenottoa.

- Esitetty muutos koskien oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 10 a §:n 3 momenttia on perusteltu ja tarpeen etenkin tilanteisiin, joissa on olemassa aiempia tutkimustuloksia, mutta henkilö on kadonnut tai kuollut, eikä suostumusta tästä syystä voida saada. Säännöksen sanamuodon perusteella

ei ole merkitystä sillä, että kadonnut/kuollut henkilö olisi aiemmin eläessään nimenomaisesti kieltänyt tutkimustulosten myöhemmän käytön.
Saman lain 12 §:ään esitettävän muutoksen johdosta tilanteessa, jossa henkilö määrättäisiin tuotavaksi näytteen ottamiseen, voitaisiin henkilöä käsitellä (tarvittaessa) kadonneena, eli aiempia suostumukseen perustuneita tutkimustuloksia voitaisiin hyödyntää, vaikka suostumusta ei olisi saatu. Tämä vaikuttaa perustellulta, sillä henkilölle on tällöin jo aiemmin annettu tiedoksi päätös sakon uhasta, ja henkilölle on annettu mahdollisuus vapaaehtoisesti antaa uusi näyte niin halutessaan, mutta hän on päättänyt olla noudattamatta päätöstä. Aiempien tutkimustulosten käyttäminen ilman suostumusta loukkaa henkilön perusoikeuksia vähäisemmässä määrin kuin noutaminen poliisin toimesta ja fyysinen pakottaminen verikokeeseen.

- Vaikuttaa perustellulta, että tahdonvastaista näytteenottoa ei tulisi ulottaa koskemaan otaksutun vanhemman vanhempia. Isovanhemman eläessään antamalle selkeälle (mielellään kirjalliselle) kielteiselle tahdonilmaisulle tulisi tällöin säilyttää merkitys henkilön kuoltua. Muutoin henkilön eläessään antama tahdonilmaisu menettäisi merkityksensä henkilön kuoltua. Esitetty muutos (laki oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta 7 a §) mahdollistaa jatkossakin sen, että oikeudenkäynnissä voidaan esittää väite ja todistelua siitä, että isovanhempi on eläessään kieltänyt tutkimuksen tekemisen. Näyttötaakka tulee olla väitteen esittäjällä. Esitetyn kiellon tulisi olla koskenut nimenomaisesti vanhemmuustutkimusta.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden puolesta

Juho Heiskala
käräjätuomari